

TACITUS'UN ESERLERİNDE SAVAŞ ANLATILARI VE BU ANLATILARA
GÖRE ROMA ORDUSU
WAR NARRATIVES IN THE WORKS OF TACITUS AND THE ROMAN
ARMY ACCORDING TO THESE NARRATIVES

Bağış Alper KOVAN

Doktorant, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim
Dalı/Türkiye
Ph.D. Candidate, İstanbul Medeniyet University, Institute of Graduate Studies, Department of History
/Türkiye
bagis.kovan@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9462-1822

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
5/2, Eylül – September 2023 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : Derleme Makale – Review Article
Geliş Tarihi-Received Date : 19.06.2023
Kabul Tarihi-Accepted Date : 12.09.2023
Yayın Tarihi – Publication Date : 29.09.2023
Sayfalar-Pages : 795 – 815

 : <https://doi.org/10.33469/oannes.1316988>

This article was checked by Viper or

Atıf – Citation: KOVAN, B. A., “Tacitus’un Eserlerinde Savaş Anlatıları ve Bu Anlatılara Göre Roma Ordusu”, *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5/2, Eylül 2023, ss. 795 – 815.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

5/2, Eylül – September 2023

795 – 815

Derleme Makale / Review Article

TACITUS'UN ESERLERİNDE SAVAŞ ANLATILARI VE BU ANLATILARA GÖRE ROMA ORDUSU

WAR NARRATIVES IN THE WORKS OF TACITUS AND THE ROMAN ARMY ACCORDING TO THESE NARRATIVES

Bağış Alper KOVAN

Öz

Theodor Mommsen, “Tacitus militarist bir çağda tarihçilerin en askeri deneyimi olmayanıdır.” demiştir. Mommsen’in bu cümlesinde, Iulius Caesar gibi, Polybios gibi, Ammianus Marcellinus gibi kendi askeri deneyimlerini yazan diğer tarih yazarlarıyla karşılaştırıldığında elbette haklılık payı vardır. Ancak Tacitus’un, Romalıların Germania ve Britannia topraklarında verdikleri mücadeleler ve savaşlar hakkında oldukça faydalı bilgiler aktardığını görürüz. Biz bu çalışmamızda Tacitus’un askeri meseleleri nasıl ele aldığını, Romalıların ve Romalıların “barbar” olarak niteledikleri kavimlerin nasıl savaştığını, nasıl silahlar kullandıklarını ve coğrafi koşulların bu savaşlara ne denli etki ettiğini, Tacitus’un bize aktardıklarının ışığında değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tacitus, Agricola, Dört İmparatorlar Yılı, Germanicus, Savaş.

Abstract

Theodor Mommsen once said that “Tacitus is the most non-military historian in a military age.” Although he is right when compared with other historians, such as Iulius Caesar, Polybios, Ammianus Marcellinus, who wrote about his own military experiences, Tacitus gave very useful information about the battles and wars in the lands of Germania and Britannia. In this study, we will try to convey how Tacitus wrote military issues. We will try to evaluate how the Romans and the tribes that the Romans described as “barbarians” fought, what kind of weapons they used, and how geographical conditions affected these wars, in the light of what Tacitus told us.

Keywords: Tacitus, Agricola, Four Emperor’s Year, Germanicus, War.

Extended Abstract

The purpose of the study is to examine how Tacitus constructs wars, campaigns and battles between Romans and of the barbarians like Britons, Parths and Germans and Romans with each other, in his battle narratives. We will try to explore his descriptions of technical aspects of the battle narrative, such as topography, use of weaponry, battle formations, and sieges. We also will examine the value judgments that Tacitus makes about the combatants and their actions, discussing the themes of discipline and *virtus*, as well as the leaders' ability to lead by example and stifle dissent. Tacitus describes in his works how a "good Roman commander" should be. We will discuss how he made this depiction. Tacitus constructs characters in his battle narratives possibly to satisfy his audience's expectations or to make the scenes more understandable. He portrays these characters as the ideal Roman commander. We will examine how and why he did this.

Tacitus is considered one of the most comprehensive and reliable writers in Roman history. We learn the most detailed information about the first century of the Roman Empire through his writings. We read about the deeds of the emperors of the Julio-Claudian dynasty in *Annals*, a cunning civil war era, called "the Year of the Four Emperors" in *Histories*, the deeds of his father-in-law, Julius Agricola, who was the governor of Britannia in *Agricola*, the customs and traditions of the Germanic tribes in *Germania* and the old and new oratory tradition of Rome in *Dialogus de Oratoribus*. He is a very successful writer on political issues. However, he is an equally controversial writer on military issues. Battle narrative in Roman historiography has always been problematic and we will try to explain this problematic in Tacitus' works. In this article, we will examine how Tacitus deals with military and war subjects, how he portrayed the commanders and how he viewed the Roman army in his works.

Tacitus' war narratives are mostly based on the dialogues of the commanders, the vivid descriptions of the battles, the mood of the soldiers and the battle environment. While doing this, we see that the author uses similar styles in almost all his works, except for *Germania*. The successful commander and charismatic leader figure of commander Iulius Agricola in *Agricola* appears in the *Annales*, this time in Germanicus. *Historiae* differs from the other two works in this regard. Because Tacitus does not find any commander successful in the work. For this reason, we can say that the most objective work of Tacitus is *Historiae*. In addition, the most vivid depiction of war is also the *Historiae*. This is quite natural for a work that describes the civil war period. The subjects that Tacitus deals with in his works are generally on a political ground. Therefore, wars occur for political reasons. This political ground is in the foreground and war is in the background as a result. However, Tacitus tried to explain the wars and military issues in as much detail as possible. Based on this, we can say that Tacitus wrote the ancient version of *Game of Thrones*, especially in his *Historiae*. In general, Tacitus' works make the reader feel as if they are reading a historical novel.

Nobel prize winner writer Theodor Mommsen, one of the most famous ancient historian in history, once said that "Tacitus is the most non-military

historian in a military age.” The other important Roman historian Ronald Syme also agrees with this thought. Compared to writers such as Polybios, Ammianus Marcellinus, Cassius Dio, Mommsen may be right in this opinion. However, we cannot say that Tacitus did not write anything on military matters. We see that almost all of his works include military campaigns. Especially the war narratives in *Agricola* are known as the most detailed source for Roman campaigns in Britannia. The same is true for the period of civil war, called the "Year of the Four Emperors" in 68-69 AD in *Histories*. Tacitus is not a soldier or commander like Polybios, Julius Caesar or Ammianus Marcellinus, so we cannot see a depiction or memory of war he lived in military matters. However, we see that the war scenes he narrated are quite lively and that he embellished it with his speeches. In conclusion, we will examine how Tacitus made these military campaigns and war narratives.

Giriş

Polybios, Iulius Caesar, Frontinus ve Ammianus Marcellinus, Antik Roma'da savaş ve askeri meseleler hakkında eserler yazan en bilindik yazarlardır. Bu saydığımız isimlerin ortak özelliği; dördünün de askeri deneyime sahip olmalarıdır. Roma tarih yazımının en bilinen isimlerinden Cornelius Tacitus da savaş söz konusu olduğunda her ne kadar bu saydığımız isimler gibi askeri deneyimi olmasa da hayli önemli meseleleri kaleme almıştır. *Annales*, *Historiae* ve *Agricola* eserlerinde Roma ordusu ve savaş taktiklerinin yanı sıra, Germen ve Britannialı yerlilerin ordusu, savaş taktikleri ve özellikle Germenlerin kullandıkları özel bir mızrak olan *framae* hakkında hayli doyurucu bilgileri aktarmıştır.¹ Ünlü Roma tarihçisi Ronald Syme, Tacitus'u en askeri olmayan Romalı tarih yazarı olarak değerlendirse de özellikle *Historiae*'daki askeri meseleleri ele alış şeklini, askeri deneyimi olmayan bir yazar için oldukça başarılı bulur.²

Tacitus'un Roma ordusuna dair aktardığı detaylar özellikle *Historiae* ve *Agricola* eserlerinde görülür. Yazar Roma ordusuna dair savaşta kullanılan teçhizatlar ve askerlerin eğitimleri hakkında pek bilgi vermez, ancak aktardıkları savaşlar hakkında önemli bilgiler verir. Eserlerinde daha çok lejyonlar (*legiones*) ve yardımcı birlikler (*auxilium*) ön plandadır. Saddington'a göre Tacitus, hem lejyonlar hem de yardımcı birlikleri genellikle Romalı olarak tasvir eder, ancak Tacitus'un lejyonları biraz daha kayırdığı iddia edilebilir. Muhtemelen Tacitus, onları yardımcı birliklerden daha "Romalı" olarak görmüştür. Lejyonlara karşı tarafgirliği, savaşta lejyonları yardımcı birliklerden daha sık adlandırması gerçeğinde açıkça görülebilir.³ Kajanto ise lejyonları Romalı, yardımcı birlikleri ise Roma'nın fethettiği yerlerden gelen yabancıların oluşturduğunu ve Tacitus'un lejyonları kayırma sebebinin bu olduğunu düşünür.⁴ Yine de yardımcı birlikleri, birkaç savaş anlatısında mükemmel performans sergilediği de görülür. Bilhassa *Agricola*'da Mons

¹ Tacitus, *Germania*, 6.

² Syme, 1958: 157.

³ Saddington, 1991: 3486.

⁴ Kajanto, 1970: 704.

Graupius muharebesinde yardımcı birliklerin öncü olarak savaştığını, lejyonların ise yedekte tutulduğunu aktarmıştır.⁵ Bu iki birlik dışında imparatorluk muhafızları da bilhassa *Historiae*'da önemli bir yer tutar.

Tacitus'un eserlerinde ele aldığı konular genellikle politik bir zemin içerisindedir. Yazarın İmparatorluk Dönemi'nde Cumhuriyetçi görüşleri olması nedeniyle bazı noktalarda eleştirel bazı noktalarda da objektiflikten uzak bir tutum sergilediğini görürüz. Ancak Tacitus'un askeri konularda oldukça faydalı bir kaynak olduğunu da görmezden gelmemek gerekir. Tacitus, *Agricola*'da kayınpederi Iulius Agricola'nın ve seleflerinin Britannia'daki askeri başarılarını, nasıl savaştıklarını ve coğrafi şartları nasıl kullandıklarını kaleme almış, *Germania*'da ise Germen kavimlerinin savaş stillerini, kullandıkları teçhizatları ve bu kavimlerin farklılıklarını aktarmıştır. *Annales*'te bilhassa Parthlarla olan mücadelelere ve Germanicus'un komuta ettiği savaşlara değinmiştir. *Historiae*'da ise Iulius-Claudius'lar hanedanlığının son bulmasıyla MS 68-69'daki Dört İmparatorlar Yılı'ndaki iç savaş ortamını yazmıştır.

Tacitus'un askeri konularda anlattıklarını aktaracağımız bu çalışmamızı genel olarak bu dört eser üzerinden değerlendireceğiz. Romalıların Germen ve Britanya topraklarında verdiği mücadeleleri ve hem Romalıların hem de rakiplerinin savaş stillerini yakından inceleme fırsatı bulacağız. Yazarın bu savaşlar hakkında yazdıklarının ne denli güvenilir ne denli kurgu olduğunu tartışacağız. Tacitus'un Roma'nın ordu sistemine bakış açısını ve bunun modern yorumlarını da konu dâhilinde inceleyeceğiz. Theodor Mommsen'in "Tacitus militarist bir çağda tarihçilerin en askeri deneyimi olmayanıdır." sözünde haklılık payı olup olmadığı konusu üzerinde duracağız.

Agricola Adlı Eserde Savaş ve Ordu

Tacitus'un kayınpederi de olan Britannia valisi Iulius Agricola'nın Britannia'daki görevi boyunca yaptıklarını aktardığı eseri *De vita et moribus Iulii Agricolae*; kısaca *Agricola*, Britannia'yı ve Roma'nın Britannia üzerindeki hâkimiyetini en detaylı anlatan antik kaynaktır.⁶ Tacitus, Iulius Agricola'nın adaya vardığında seleflerinin kayıtsızlıkları ve rehavet içinde olmaları sebebiyle bozulan askerlerin disiplinlerini düzeltmekle işe başladığını aktarır. Askerleri düzene sokmasıyla beraber bölgenin ormanlarını ve nehirlerini bizzat keşfedip, kamp yerlerini yine bizzat seçtiğini de ekler.⁷ Buradan Agricola'nın Tacitus tarafından Britannia'daki Roma birliklerine düzen getiren ve disiplini sağlayan ideal bir Romalı komutan olarak resmedildiğini söyleyebiliriz.

Tacitus'un aktardıklarına göre Agricola, görevinin beşinci yılında İskoçya topraklarına, daha önce herhangi bir yabancıya hiç gitmediği yerlere sefer düzenlemiştir. Buranın yerli halkı olan Caledonialılarla yaptığı Mons Graupius Savaşı'nda Agricola'nın sekiz bin piyadesi, üç bin de süvarisi vardı.⁸ Lejyonların kesin sayısı ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur, ancak Breeze, Tacitus'un lejyonlardan bahsettiği yerlere göre tahmin yürüterek dört lejyon,

⁵ Tacitus, *Agricola*, 35-37.

⁶ Von Albrecht, 1997: 1124.

⁷ Tacitus, *Agricola*, 20.

⁸ Tacitus, *Agricola*, 35.

yirmi bin de lejyoner olabileceğini öne sürer.⁹ Tacitus'un bu eserindeki ilk savaş anlatısını 25. pasajda görürüz. Burada günümüz İskoçya'sına kadar ilerlediğinden bahsederek sadece buradaki kabilelere karşı değil, bölgenin coğrafi zorluklarına karşı da galip geldiğini belirtir. Hem karadan hem denizden yürüttüğü seferde gür ormanlara, sarp dağlara, fırtınalara, dalgalara, engebeli topraklara, denize ve düşmanlara karşı askeri zaferleriyle övgüler kazandığını aktarır. Bu bölümdeki en dikkat çeken kısım; Caledonialıların, Agricola'nın denizden geldiğini görünce şaşırmasıdır, zira denizin Romalılar tarafından bilinmediğini sanırlarmış. Tacitus'a göre Agricola donanmasıyla denizden gelince, Caledonialılar tüm gizemlerinin ortadan kalktığını düşünmüşler.¹⁰

Tacitus bu bölgede Agricola'nın, düşman sayılarının fazlalığı sebebiyle kendi ordusunu üç bölüme ayırdığını ve bu sayede savaşta avantaj sağladığını belirtir. Bununla birlikte Agricola'nın kendi ordugâhına aniden yapılan saldırıyı en hızlı süvari ve piyadelerine arkadan saldırmayı emretmesiyle püskürttüğünden söz eder. Bu ani saldırıda IX. lejyonun katkılarını da ekler.¹¹ Sonrasında Mons Graupius Savaşı anlatısı vardır. Agricola'nın savaştan önce askerlerine oldukça iyi bir konuşma yaptığını görürüz. Buradaki konuşma elbette Tacitus'un kurgusudur, yoksa Agricola'nın konuşmasını kelimesi kelimesine Tacitus'a aktarması çok uzak bir ihtimaldir. Tacitus bu bölümde detaylı ve gerçekçi bir savaş betimlemesi çizer. Önce Agricola'nın ve Britannialıların savaş taktiklerini verir. Sayı bakımından dezavantajlı olan Agricola sekiz bin piyadeyi merkeze, üç bin süvariye de kanatlara konumlandırır. Britannialıların birlikleri ise heybetli görünmek ve yokuş aşağı hücum etme avantajını elde etmek için yüksek bir yere konuşlanarak, ilk sıra düz yerde, geri kalanlar ise birlikte yükseliyormuş gibi görünür. Savaş ok atışlarıyla başlar, sonrasında göğüs göğüse çarpışmaya geçilir. Burada Tacitus'un bahsettiği bir diğer konu Britannialıların kullandıkları küçük kalkanlar ve büyük kılıçlar gibi silahların açık alanda savaşmaya ve göğüs göğüse çarpışmaya uygun olmadığıdır. Agricola bunu bildiği için bunlara daha uygun olan Batavi ve Tungri *cohorts*larına açık alanda saldırma emri vermiş ve böylece sayı dezavantajına rağmen avantaj elde etmiştir. Tepede bekleyen Britannialıların arkadan kuşatmamaları için de önlem olarak dört süvari birliği gönderir ve bu süvariler düşman hattını dağıtır. Tacitus, savaş alanındaki vahşet görüntüleri de çizer: Kopmuş kollar, bedenler, uzuvlarla ortalığın kan gölüne döndüğünü söyler. Tacitus'un bu savaş anlatısı aynı zamanda Iulius Agricola'nın askeri dehasını da vurguladığı bölümlerdir.¹²

Iulius Agricola'nın askeri dehasıyla Britannia'da elde ettiği başarılar, Britannia adasının Roma İmparatorluğu egemenliğine girmesi adına en önemli etmenlerden biridir. Iulius Caesar'ın gelişiyle bu adayla ilk defa tanışan Romalılar, uzun süre burayı fethetmeye çalışmıştır. Nihayetinde İmparator Claudius, Britannia'yı fetheden komutan olsa da yerli halk ve kabilelerin sürekli isyan çıkarması ve Roma kültürüne bir türlü adapte olmaması, bu

⁹ Breeze, 1987: 8.

¹⁰ Tacitus, *Agricola*, 25.

¹¹ Tacitus, *Agricola*, 25-26.

¹² Tacitus, *Agricola*, 35-37.

bölgeyi her zaman sorunlu kılmıştır. Iulius Agricola'nın Britannia'daki görevi boyunca bu isyanlar bastırılmış ve inşa edilen konutlar, tapınaklar, okullar, hamamlar gibi kamu binalarıyla hem Roma kültürünü Britannia adasına taşımış hem de yerel halkı kamuya yararlı birer vatandaş olmaya teşvik etmiştir. Sonrasında Britannialılar, bu kamu binalarını kullanarak Romalı gibi giyinmeye başlamış, hatta Romalıların dilini konuşmaya başlamıştır. Tacitus bu durum hakkında “cehaletlerinden ötürü bütün bunları medeniyet olarak adlandırdılar, ancak bu, köleliklerinin bir parçasıydı” diyerek onları eleştirir.¹³

Modern araştırmacılar *Agricola*'yı İskoçya topraklarına yapılan ilk sefer olması ve Britannia havasıyla alakalı yorumlarından ötürü değerli bulur. Reed'e göre Agricola'nın en kritik eylemleri görevinin beşinci yılında Caledonia'nın bilinmeyen kabilelerine ve topraklarına yaptığı seferlerdir. Ona göre Agricola bir deniz seferi sırasında bilinmeyen kabilelere boyun eğdirerek beşinci yılında Cluaidh¹⁴ nehrine kadar ilerlemiş, ancak bölgenin engebeli olduğu ve yaşamaya elverişli olmadığı için nehrin ötesine geçmemiştir.¹⁵ Hind ise Iulius Agricola'nın Caledonia; yani İskoçya'nın kuzey kesimlerine ilerleyememe sebebi olarak hava koşullarını gösterir. Tacitus'un aktardıklarına bakarak, Mors Craupius Savaşı'ndan sonra Agricola'nın son üç seferinin yazın yapmasının bilinçli olduğunu ve yaz bitiminde savaşı uzatmak mümkün olmadığını belirtir ve yaz sonunda Boresti kavminin sınırlarına döndüğünü aktarır. Hind, sonbahar ve kışların genel olarak kale inşa etmeyle geçtiğini de ekler.¹⁶ Sonuç olarak Tacitus, kayınpederi Iulius Agricola'nın Britanya'da yaptığı işleri aktardığı eserinde Mons Graupius Savaşı'nın ayrıntılı bir betimlemesini çizerek Iulius Agricola komutanlığındaki Roma ordusunun Güney İskoçya ve İrlanda'ya kadar ilerlediğini belirtir. Bu eserde Tacitus'un aktardığı savaş betimlemeleri, Roma'nın Britanya'daki seferlerine ve yayılmacı politikasına dair en detaylı anlatılardır.¹⁷ Sonuç olarak Agricola'daki savaş anlatılarını değerlendirdiğimizde pek de güvenilir bir kaynak olduğunu söyleyemeyiz. Zira Tacitus, bir asker olarak bu bölgede görev yapmamıştır, bu sebeple gördüklerini değil, daha çok kayınpederinden duyduklarını ve aktarılanları kaleme almıştır. Tacitus, bu eseri yazarken şüphesiz Iulius Caesar'ın *Commentarii: De Bello Gallico*'sunda Britannia seferlerine dair aktardıklarından yararlanmışır.¹⁸ Buradaki savaş anlatıları Caesar'ın Gallia seferlerine dair yazdığı notlarıyla benzerlik gösterir. Özellikle Caesar'ın Britannia'ya gidip oradaki halkı, bölgeleri ve limanları bizzat keşfetme isteği, Iulius Agricola'da da görülür. Bu nedenle Tacitus'un bu eseri Caesar'ın *Commentarii: De Bello Gallico*'sundan etkilenecek ve Iulius Agricola'yı da Iulius Caesar'a öykünerek yazdığını söyleyebiliriz.¹⁹ Caesar'ın Britannia seferlerine dair yazdıkları ona birincil kaynak olmuştur. Ayrıca yazarın kurguladığı bölümler kendisini açıkça belli eder. Iulius Agricola'nın, Calgalius'un ve

¹³ Tacitus, *Agricola*, 21.

¹⁴ İskoçya'daki Clyde nehrinin Galce adı.

¹⁵ Reed, 1971: 147.

¹⁶ Hind, 1985: 14-15.

¹⁷ Kajanto, 1970: 702.

¹⁸ Caesar. *Commentarii De Bello Gallico*. IV.22-30.

¹⁹ Caesar, *Commentarii De Bello Gallico*. IV.20; Tacitus, *Agricola*, 20.

Boudica'nın konuşmaları bunun en belirgin kanıtıdır.²⁰ Yine de Agricola'nın Britannia'daki seferleri ve özellikle Caledonia'daki mücadeleleri hakkındaki en kapsamlı antik metin niteliğindedir.

Germania Adlı Eserde Savaş ve Ordu

Tacitus'un etnografik monografisi *De Origine et Situ Germanorum*; kısaca *Germania*, Germen kabilelerinin kökenlerini, geleneklerini, savaşçılıklarını, kullandıkları silahları, yaşadıkları coğrafyayı, dini inançlarını, yiğitlik ve ahlak anlayışlarını anlatır. Bu eserde dikkat çeken, yazarın "barbar" diye nitelendirdiği Germenlerin savaşçılığına ve kullandığı silahlara dair verdiği detaylardır. Tacitus'un Germania'daki savaş sahnelerinde barbarlar, Roma'nın kuzey sınırının ötesindeki düşmanlarıdır ve fethedilmemişlerdir, medeni değillerdir ve Roma'dan uzak topraklarda yaşamaktadır. Tacitus'un Germen tasviri, Parthlardan, Afrikalılardan veya Sarmatlardan daha ayrıntılı ve saygı değerdir. Ona göre sade yaşam tarzları, geleneklere bağlılıkları ve yetkin savaşçı olmalarıyla, efemine görünen Parthlardan daha saygıdeğer düşmanlardır.²¹

Tacitus, *Germania*'da *Agricola*'daki gibi canlı savaş sahneleri yazmamıştır, ancak Germenlerin nasıl savaştığına ve kullandıkları silahlara dair spesifik bilgiler vermiştir. Tacitus'un aktardıklarına göre Germenler demir konusunda zengin olmadıklarından kılıç ve mızrak kullanımı çok nadirdir. Daha çok kargı veya *framae* denilen hem göğüs göğüse çarpışmaya hem de fırlatmaya uygun bir çeşit mızrak kullandıklarını aktarır. Yine Tacitus'un aktardıklarına göre Germenler arasında Roma askerleri gibi zırh kullanımı yaygın değildi ve genellikle çıplak savaşırlardı. Bununla birlikte renkli kalkanları dikkat çekicidir, Tacitus'a göre Germenler bu kalkanlara bilhassa önem verirlerdi, hatta bir Germen savaşçısı için kalkanını bırakmak utanç sayılırdı. Atları ehlileştirme gelenekleri olmadığından gösterişli atları yoktur. Piyadeler de atlılara göre daha sağlam savaşçılardır. Savaşta piyadeleri süvarilerin önüne yerleştirip öyle çatışmaya girseler de genellikle karışık savaşırlardı. Orduda düzeni pek umursamazlardı, ancak birlikler genellikle üçgen biçiminde dizilirlerdi. Germen halkları savaşa oldukça önem verilerdi, eğer barış dönemi uzun sürerse Germen gençleri savaşmak için başka bir klana giderdi. Bu yüzden barışın olduğu yerlerde büyük bir tebaa olmazdı. Onlar için savaşmamak aylıklık etmek demektir. Germenlerin sürekli birbirleriyle savaşmalarının sebebi belki de buydu.²²

Germania eseri, Romalıların "barbar" olarak nitelediği kavimlerin nasıl savaştığı, ordu düzeni ve kullandıkları teçhizatlar hakkında detaylı bilgiler verir. Bununla birlikte Tacitus, bu eserinde Germenlerin ahlak anlayışı, savaşçılıkları ve sade yaşam tarzları gibi belirli özelliklerine övgülerde bulunmuştur. Tacitus'un barbar tanımı, diğer eserlerinde olduğu gibi *Germania*'da da Romalıların tam tersidir. Tacitus'un eserlerindeki bu tutumunu bilinçli yaptığını söylemek mümkündür. Zira böyle yaparak her iki milletin farklılıklarını daha belirgin bir şekilde açıklamıştır. Sonuç olarak

²⁰ Tacitus, *Agricola*, 30, 33, 34.

²¹ Seeger, 2002: 7.

²² Tacitus, *Germania*. 6, 14.

Germania'da savaş anlatıları olmasa da Germen kabilelerinin savaş anlayışını, taktiklerini ve teçhizatlarını aktaran ilk kaynak olarak dikkat çeker. Bu nedenlerden ötürü *Germania*, askeri konuların anlatıldığı bir eser veya savaş günlüğü olarak okunamaz, ancak Germenlerin kullandıkları silahlar ve savaş taktikleri konusunda okuyucuyu aydınlatır. Askeri meseleleri detaylıca anlatan bir metin olmasa da antik dönem Germenleri hakkında en detaylı eserdir. Yine de *Germania*'yı *Dialogus de Oratoribus* ile birlikte Tacitus'un askeri meselelere en az değindiği eseri olarak değerlendirmek gerekir. Zira *Agricola*, *Annales* ve *Historiae*'daki gibi canlı savaş anlatımları ve ordu içindeki gelişmeleri aktarmaz. Sadece Germenlere özgü teçhizat ve taktiklere değinir. Bu sebeple savaş konuları ve askeri tarih çalışacak kişiler için yeterli bir kaynak değildir.

***Historiae* Adlı Eserde Savaş ve Ordu**

Nero'nun 68'de ölmesiyle Iulius-Claudius'lar hanedanı dönemi bitmiş ve Tacitus'un "uzun yıl" olarak da adlandırdığı bir iç savaş dönemine girilmiştir.²³ Tacitus, *Historiae* eserinde dört komutanın Roma imparatoru olmak için mücadele ettiği bu Dört İmparatorlar Yılı'nı anlatmıştır. Eserde, bu bahsedilen dört komutan Galba, Otho, Vitellius ve Vespasianus'un pek çok savaş anlatıları vardır. Bu iç savaşın başlangıcına bakacak olursak; 67-68 kışında, Gallia Lugdunensis valisi Gaius Iulius Vindex, vergi politikası bahanesiyle Nero'ya karşı bir isyan başlatmak için diğer valiler ve yöneticiler arasında destek arar. Nispeten mütevazı kökenlerinin farkında olan Vindex, bu sebeple ne İmparatorluğa göz diker ne de imparatorluk pozisyonu için bir aday gösterir. Mart 68'in ortalarında Vindex, Gallialı kabile üyelerinden oluşan bir ordu kurar, yine de Ren'de görev yapan ve askerleri Gallialılarla birlikte savaşmayı kabul etmeyen yedi lejyonun subaylarını kendine çekme girişimi başarısız olur. Ancak bu isyan girişimini Nero'ya ihbar etmeyen tek adam olan Galba, Vindex'in dikkatini çeker.²⁴

Nisan 68'in başlarında, Galba Vindex'in teklifini kabul eder ve Iber yarımadasındaki Carthago Nova'da imparator ilan edilir. Diğer iki Iber eyaleti olan Baetica ve Lusitania yetkililerinden de hızla destek alır ve ona bu bölgedeki eyaletlerde bulunan lejyonları toplamak için para sağlar.²⁵ Gallia ve Iber yarımadasındaki eyaletlerin desteğini alan Galba, artık Nero'ya karşı bir tehdit oluşturmaya başlar. Ancak bilhassa Lugdunum'daki birlikler Nero'ya sadık olduğundan Vindex, burayı kuşatır. Vindex, bu kuşatma sırasında Germania Superior valisi Verginius Rufus'la anlaşsa da Rufus'un askerleri bu anlaşmayı görmezden gelir ve sonucunda Vindex intihar eder. Roma'da ise Nero, Galba'nın isyanına karşı direniş örgütleyemez ve hatta Mısır'a kaçmayı düşünür. Belirleyici hamle, Galba'nın her birine 30.000 *sestertius* vereceğine söz vererek adamlarını Nero'yu terk etmeye ikna eden İmparatorluk muhafızları yardımcı komutanı Nymphidius Sabinus'tan gelir. 9 Haziran 68'de Senato, Nero'yu devlet düşmanı, Galba'yı ise imparator ilan etti, bu da

²³ Tacitus, *Historiae*, I.2.

²⁴ Gwyn Morgan, 2006: 19-20.

²⁵ Gwyn Morgan, 2006: 22.

Nero'nun intiharına yol açar.²⁶ Böylelikle Iulius-Claudiuslar hanedanının sonu gelerek yeni ve kanlı bir dönem başlar.

Tacitus, *Historiae*'a Nero'nun ölümüyle olayları anlatmaya başlar. Ona göre Nero'nun ölümü; senatörler, lejyonlar, komutanlar ve vatandaşlar arasında sevinçle karşılanmıştır.²⁷ Nero'nun ardından tahta geçen Galba, İmparatorluk muhafızlarının sadakatini bir türlü alamamış, zira muhafızların talep ettiği bahşişleri rüşvet olarak görüp vermeyi reddetmişti. Ayrıca pintiliği ve gösterişten hoşlanmayı, Roma aristokrasisinde pek hoş karşılanmamıştı. Ancak Galba'ya asıl darbeyi vuran, Germania Inferior ve Germania Superior eyaletlerindeki askerlerin ayaklanıp Vitellius'u imparator ilan etmesiydi. Galba, sükûneti sağlamak için dönemin önemli aristokratlarından Lucius Calpurnius Piso'yu evlat edindi, ancak bu durum kendisine en sadık adamlardan Otho'yu gücendirdi. Bu sebeple Otho, İmparatorluk muhafızlarıyla anlaşıp kendisini imparator ilan etti. Böylelikle aynı anda üç farklı imparator mevcuttu. Galba, isyancılarla anlaşma yolunu denese de nihayetinde öldürüldü ve Otho Roma'daki tek imparator kaldı.²⁸

Historiae, Agricola'nın aksine başarılı ve cesur bir komutan imajı değil, olabildiğince başarısız ve etkisiz komutanların tasvirini içerir. Tacitus, bu iç savaşın baş komutanları Galba, Otho ve Vitellius'u ne iyi ne de kötü olan vasat komutanlar olarak tanımlar.²⁹ Tacitus'un *Historiae*'i yazma amacı özellikle iç savaş sırasında bu vasat komutanların askeri açıdan ne kadar beceriksiz olduğunu vurgulamak olabilir. Smith'e göre bu iç savaşta, en olumlu Roma erdemlerini bile sorgulanmaya başladı ve savaştaki cesaret, kişinin kendi topluluğuyla ilişkisine yönelik bir saldırı hâline geldi. Bu bağlamda Tacitus'un, generaller ve askerler arasındaki ortak ilişkinin, komutanların karakteristik özelliklerine bağlı olarak işlevsel veya etkisiz olabileceğini vurguladığını düşünür. Bazı generaller bu ortak ilişkiyi doğru bir şekilde yürüttüler ve Roma askeri başarılarını getirdiler. Bunu yapamayan komutanlar ise askerlerine etkili bir şekilde komuta edemedi ve bu ortak ilişki bozuldu. Tacitus da *Historiae*'sında 69'daki liderlik istikrarsızlığını vurgulayarak bunun önemine dikkat çekmiştir.³⁰

Tacitus'un eserlerinde en iyi yaptığı şeylerden biri olan komutanın askerlere seslenme sahneleri *Historiae*'da da görülür. Örneğin Galba'ya karşı darbe gerçekleşirken, Otho birliklerine endişelerini hafifletmek ve erkekler arasında biraz istikrar yaratmak için bir konuşma yapar: "Senato da Roma halkı da aynı duygulara sahiptir: sizden erdem sahibi olmanız beklenir, çünkü bütün gücünüz onurlu düşüncelerinizden geliyor ve sizler olmadan asillerin bir faydası yoktur. Sizi savaşmak ya da tehlikeye sokmak için çağırılmıyorum; bütün silahlı askerler bizim tarafımızdadır. Şimdi toga giymiş bir *cohorts* (çoğulu: *cohortes*), Galba'yı savunmaya değil, alıkoymaya gidiyor."³¹ Otho'nun amacı, Iulius Agricola'nın Mons Graupius savaşından önceki savaş öncesi

²⁶ Gwyn Morgan, 2006: 29-30.

²⁷ Tacitus, *Historiae*, I.6.

²⁸ Suetonius, *De Vita Caesarum: Galba*, 19-20.

²⁹ Tacitus, *Historiae*, I.1.

³⁰ Smith, 2021: 97.

³¹ Tacitus, *Historiae*, I.38.

konusmasındaki amacı gibi, askerleri yatıştırmak ve onları savaşıma motive etmektir. Böylelikle Tacitus her iki eserinde de hem askerlerin erdemlerine atıfta bulunur hem de komutanların doğrudan askerlere hitap etmesini sağlayarak onlara askerlerin önderi olarak “Romalı lider” örneği çizer.³²

Historiae'ın ilk kitabındaki en net savaş tasviri Otho ve Vitellius arasındadır. Askerleri tarafından imparator ilan edilen Otho ve gözünü tahta çevirip bu hırsıyla hareket eden Vitellius'un çıkar çatışması elbette savaşla sonuçlanacaktı. Tacitus'un Vitellius tasviri, lüks ve müsrifti; Otho tasviriyse bazen devletin saygınlığına uyan bazen de buna karşı hareket eden biriydi. Eyaletlerin çoğu Otho'ya bağlılık yemini etmese de Germania ve Gallia'daki birtakım eyaletler Vitellius'a bağlı kalmıştı. Otho imparator ilan edildiğinden beri iç savaş havası hep vardı. Bu nedenle kendisine sorun çıkaran bölgelerde çatışmaya girme kararı alan Otho, Dacia ve Moesia bölgelerinde yaşayan Sarmatların üzerine komutanlarını gönderdi. Tacitus, kış şartları ve coğrafi koşulların bu savaşta Romalıların zafer kazanmasında etkili olduğu üzerinde durur. Tacitus'un aktardıklarına göre şiddete ve yağmaya meyilli dokuz bin atlısı olan Sarmatlara karşı Otho, piyade gücüyle savaştı. Kaygan yollar atların hızını kaybettirdi ve böylelikle Sarmatlar sanki zincirleme kaza geçirmiş gibi kolayca katledildiler. Otho'nun piyadelerinde ise herhangi bir durgunluk yoktu ve saldırdıklarında hiçbir atlı onlara direnemedi. Ağır zırhlar giyen Sarmat savaşçıları, karlı zeminde çabuk batarken, hafif zırhlı Roma askerleri daha seri hareket ediyordu. Buradaki zaferin haberini alan Otho, sanki orada bizzat savaşmış gibi bu zaferi kendi üzerine aldı.³³

Historiae'ın ikinci kitabı Otho ve Vitellius arasındaki savaşın hemen hemen her ayrıntısını verir. Moesia'da Sarmatlara karşı zafer kazanılsa da Otho için Vitellius tehdidi bitmekten çok uzaktır. Poeninae ve Cottiae Alpleri ve Gallialıların diğer geçişleri Vitellius'un orduları tarafından kapatıldığı için Otho, donanmasıyla birlikte Gallia Narbonensis'e ilerleme kararı alır. Ordusunda her biri iki bin askerden ve dört lejyondan oluşan Dalmatia ve Pannonia askerleri, Galba tarafından yetiştirilen VII. lejyon, veteran askerlerden oluşan XI. ve XIII. Lejyon ile I. lejyon ve iki yüz gladyatör vardır. Güçlü donanması sayesinde Maritimus Alpleri'nin eteklerine kadar Kuzey İtalya'nın çoğunu kontrol eder. Ancak Gallia Narbonensis'e saldırma emri verdiği komutanları ya esir düşmüştür ya tecrübesizdi ya da imparator olma emelleriyle hareket eder. Bu sebeple disiplinli bir ordusu olduğunu pek söyleyemeyiz. İtalya topraklarına saldırırken sanki yabancı bölgeleri işgal etmişler gibi yağmaladılar. Tepeler ve kıyı arasındaki düz zemini tamamen işgal eden Otho'nun donanması Gallia Narbonensis'e vardığında, denizden karaya demir atmış, saldırmaya hazır ve zorlu bir cephe oluşturacak şekilde sıraya dizilmişti. Ardından on iki bin süvari birliği ve seçilmiş bazı piyadelerle, Vitellius'un ordusunun karşısına çıkacaktı. Otho'nun birlikleri arasında ilginç şekilde köylüler de vardı. Vitellius'un ordusunda ise piyadelerden ziyade süvariler güçlüydü. Vitellius'un ordusu Alplerin yakınına konuşlandı ve piyadeler süvarilerin arkasına birbirine yakın şekilde yerleştirildi. Vitellius'un komutanı Caecina ve Valens, Otho'unki ise Paulinus ve Titianus'tu. Ancak

³² Clarke, 2001: 112.

³³ Tacitus, *Historiae*, I.76-79.

Otho'nun ordusundaki köylüler, Vitellius'un askerlerine kayalar fırlatarak düzenlerini bozdu, bu sırada donanma da arkadan saldırarak Vitellius'un askerlerini her iki taraftan da kuşattı. Tacitus, Vitellius'un askerlerinin gece karanlığı sayesinde kaçmasalardı tamamen yok olacağını belirtir. Ancak Vitellius, takviye birlikler topladı ve Otho'nun ordugâhına ani bir şekilde saldırarak her iki tarafta da korkunç bir kıyım gerçekleşti. Böylelikle her iki taraf da çekilmek zorunda kaldı.³⁴

Savaşın kaderi Bedriacum yakınlarında belirlenecekti. Vitellius'un tarafında, eski ihtişamıyla I. Rapax lejyonu vardı. Otho'nun tarafında ise daha önce hiç çatışmaya girmemiş ama savaşmak için can atan ve zafere aç olan I. Adiutrix lejyonu vardı. I. lejyonun askerleri, XXI. lejyonun ön saflarını yenerek kartallarını aldılar. Bu kayıpla çileden çıkan XXI. lejyon geri dönüp karşı saldırıya geçti. Legatus Orfidius Benignus'u katlettiler ve düşman sancaklarını ele geçirdiler. Başka yerdeki bir savaşta Vitellius'un V. lejyonu XIII. lejyona saldırdı ve XIV. lejyon, yeni hücum eden ezici bir kalabalık tarafından kuşatıldı. Otho'nun komutanları meydandan çoktan kaçmıştı, Caecina ve Valens ise birliklerini takviyelerle güçlendirdi. Batavi kavmiyle birlikte Varus Alfenius tarafından en son takviyeler sağlandı. Nehrin karşısına gemilerle geçen ve karşı *cohorts*lar tarafından bizzat nehirde parçalara ayrılan gladyatör çetesini bozguna uğratmışlardı. Böylece zafer sarhoşluğu içinde, düşmanın kanadına hücum ettiler. Vitellius'un safları için kansız bir galibiyet olmamıştı, ancak Otho için yolun sonu gelmişti. Bedriacum yakınlarındaki bu savaştan sonra Otho, askerlerine savaşın bir tarafı olmamalarını ve evlerine dönmelerini söylemesinin ardından intihar etmiştir.³⁵ Buradan Tacitus'un Otho ve Vitellius arasındaki savaşa dair detaylı anlatımını görürüz. Tacitus'un herhangi bir savaş veya askeri deneyimi olmamasına rağmen, lejyon sayılarından savaş taktiklerine verdiği detaylı bilgiler hayli değerlidir.

Bu esnada iç savaşın başında Iudaea'da bulunan Vespasianus ve oğlu Titus'un durumu kritikti, zira savaşın başında ne Otho'ya ne de Vitellius'a bağlılık yemini etmişlerdi. Baba-oğulun elindeki güç ve servet savaşın gidişatını değiştirebilirdi. Titus, Roma'da olduğu dönemde Otho'ya yakınlığıyla bilinse de bu savaşın bir tarafı değildi. Tacitus'un Vespasianus'a çizdiği portre ise Iulius Agricola'yla benzerlik gösterir. Tıpkı Agricola gibi birliklerinin başında duran, ordugâhının yerini kendi seçen sağlam bir komutandı. Tacitus, yine Agricola'yla benzer şekilde Vespasianus'un görünüşü, tavırları, ılımlı biri olması ve yeme içmesiyle tipik bir asker olduğunu belirtir. Hatta her ikisini de eski zamanların komutanlarına benzetir.³⁶ Otho ve Vitellius batıda bir mücadele verirken, Vespasianus doğuda daha dinç bir güç olarak savaşın gidişatını bekliyordu. Syria valisi Gaius Licinius Mucinius'un ve dönemin önemli komutanlarından Marcus Antonius Primus'un desteğini alan Vespasianus, Iudaea ve Syria lejyonlarıyla birlikte Roma'ya yürüdü. Raetia ve Moesia eyaletleri de Vespasianus'a bağlılık yemini etti. Ardından Marcus Antonius Primus liderliğindeki birlikler Roma'ya yürüdüler ve daha kısa bir

³⁴ Tacitus, *Historiae*, II.11-16.

³⁵ Tacitus, *Historiae*, II.43-48.

³⁶ Tacitus, *Historiae*, II.5.

yürüyüş mesafesine sahip olduklarından Mucianus'un birliklerinden önce İtalya'ya ulaştılar.

Vitellius, Antonius'un yaklaştığını duyduğunda, Caecina komutasındaki dört lejyonluk güçlü bir orduyu gönderdi. Antonius'un lejyonlarının ilki Verona'ya ulaşmıştı, ancak ordunun geri kalanı gelmeden önce onlara saldırmaları istenmesine rağmen, Caecina bunu yapmayı reddetti. Caecina, Ravenna'daki Roma filosu Classis Ravennas'ın komutanı Sextus Lucilius Bassus ile desteklerini Vespasianus'a kaydırmak için komplo kuruyordu. Ancak askerleri onun peşinden gitmeyi reddetti ve onu zincire vurdu. Caecina'nın ordusu artık generalleri olmadan Cremona'ya doğru ilerledi. Antonius ise şimdi Bedriacum'da bulunuyordu ve bir süvari kuvvetiyle Cremona'ya doğru ilerledi. Hardy'ye göre Vitellius'un ordusu ihanete uğramış ve generalsiz olmasına rağmen gayet iyi bir savaş vermiş olabilirdi. Tek düşüncesi Cremona'daki yoldaşlarına ulaşmak ve düşmanla karşılaşmadan onlara ulaşmaktı. Bu sebeple Vitellius'un ordusunun Caecina'nın ihanetinden oldukça etkilendiği üzerinde durur.³⁷

24 Ekim'de Bedriacum ve Cremona arasında Vitellius'un ordusunun öncü birlikleriyle karşılaştılar. Antonius'un birlikleri savaşta daha iyi durumdaydı ve Vitellius'un birlikleri Cremona'nın dışındaki kamplarına çekildiler. Antonius'un kuvvetleri Via Postumia boyunca Cremona'ya doğru ilerledi. Ordusu diğer lejyonlar tarafından takviye edilmiş, ancak Valens henüz gelmediği için hâlâ komutanı olmayan Vitellius'un ordusu onlara karşı çıkmıştı. Antonius'un kendi lejyonu olan VII. Galbiana, ağır kayıplar verdi ve bir süre kartalını kaybetti, ancak yüzbaşılardan biri daha sonra onu geri kazanmak için kendi hayatını feda etti. Sonunda Antonius'un kuvvetleri üstünlük kazanmaya başladı ve savaşın devam ettiği gecenin şafağında zafer elde etti. Sonrasında Roma'ya ilerleyen Antonius, orada Vitellius'u önce esir aldı, sonra da öldürdü. Böylelikle Vespasianus'un tahtı almasının önü açılmış oldu.³⁸

Henderson'a göre *Historiae*'daki askeri meselelere dair olan bilgiler daha çok kampın genel dedikodularından ve asker veya komutanların özel konuşmalarından ibarettir. Canlı bir savaş anlatısının pek olmadığını savunur, ancak iç savaş döneminde dört imparatorun askerlere seslenişleri, ordu içindeki çalkantılar ve savaş ortamını okuyucuya hissettirmesi ve detaylı savaş anlatıları, Tacitus'un askeri meseleleri çok iyi şekilde aktarabileceğini de gösterir.³⁹ Levene'e göre ise *Historiae*, sorgulanamaz şekilde Tacitus'un savaşa dair en detaylı çalışmasıdır.⁴⁰ Tacitus'un *Historiae*'ı, Dört İmparatorlar Yılı'na dair en detaylı antik kaynak olup, Levene'in de dediği gibi savaş anlatıları konusunda oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Şüphesiz *Historiae*, Antik Roma'dan kalma tarih eserleri arasında bir savaşı konu almış en detaylı eserlerden biridir.

³⁷ Hardy, 1908: 149.

³⁸ Tacitus, *Historiae*, III.12-22; Wellesley, 2000: 127-149.

³⁹ Henderson, 1908: viii.

⁴⁰ Levene, 2009: 225.

Historiae'daki ordu ve liderlere baktığımızda oldukça gerçekçi bir anlatım olduğunu görürüz. Tacitus; Galba, Otho, Vitellius gibi isimlerin oldukça vasat komutanlar olduğunu belirtir.⁴¹ Bu durum Tacitus'un bu eserinde olayları oldukça tarafsız bir gözle aktarmasını sağladığını söyleyebiliriz. Bu iç savaş boyunca farklı lejyonların farklı komutanı desteklediklerini görürüz örneğin Germania Superior'daki IV. Macedonica lejyonu Galba destekçisiyken, çoğunluğu denizci olan ve güçlü bir donanmaya sahip I. Adiutrix lejyonu Otho destekçisiydi. Bununla birlikte gladyatörlerden oluşan bir birliği de vardı. Buna karşılık Vitellius ise savaş boyunca en tecrübeli lejyonların başındaydı. Germen savaşlarının veteran askerlerinden oluşan I. Germanica lejyonu ve XI. Rapax lejyonunu komutasında bulunduruyordu. Mısır, Iudaea ve Syria eyaletlerindeki tüm lejyonlar ise Vespasianus komutasındaydı. Bu lejyonların hepsinin farkı özellikleri vardı. Adiutrix'in güçlü bir donanma gücü varken, Germanica ve Rapax gibi lejyonlar güçlü Germen savaşçılarından oluşuyordu. Vespasianus'un lejyonları ise doğunun hızlı piyadelerine sahipti. Tacitus, bu eserinde orduların kullandıkları silahlardan bahsetmez, onun yerine ordu içindeki dinamikleri ve komutanlar arasında politik ve askeri mücadelelere yoğunlaşmıştır.⁴²

En nihayetinde *Historiae*, Tacitus'un en detaylı ve en canlı savaş anlatılarının olduğu eser olarak değerlendirilebilir. Dört İmparatorlar Yılı olarak 68-69 yılları iç savaş dönemi muharebeleri en detaylı biçimde aktarılmıştır. Tacitus, gençlik yılların denk gelen bu iç savaş dönemini, yaşadıklarının ve gözlemlediklerinin etkisiyle yazmıştır. Her ne kadar bu dönemdeki muharebelerde bizzat bulunmasa da o dönemin havasını ve savaş ortamını hayli ilgi çekici bir biçimde kaleme almıştır. Tacitus belki Iulius Caesar, Polybios veya Ammianus Marcellinus gibi asker olup savaşa birincil gözle şahit olmamıştır, ancak Dört İmparatorlar Yılı muharebeleri betimlemelerindeki canlılık pek çok yönden savaşa bizzat şahit olmuş gibi hissettirir. Bu yönden MÖ II. ve I. yüzyıldaki iç savaş dönemlerini kaleme alan Appianos'la benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Tacitus'un hemen hemen her eserinde gördüğümüz diyalogları, yazdıklarının kurgusal niteliğini de gözler önüne serer. Bu sebeple kanaatimce yazdıklarına tam olarak güvenmek mümkün değildir. Buna rağmen aktardıkları Iulius-Claudius'lar dönemi sonrasında gerçekleşen iç savaş ortamını tüm detaylarıyla kaleme almıştır. Hatta bu eser için *Taht Oyunları*'nın Roma dönemi versiyonu yorumunu bile yapabiliriz. Kısacası *Historiae*, Dört İmparatorlar Yılı'na dair günümüze ulaşan en detaylı ve savaş anlatıları konusundan en yoğun kaynaktır.

Annales Adlı Eserde Savaş ve Ordu

Iulius-Claudius'lar Dönemi'ni konu alan *Annales*'te Tacitus, imparatorluğun erken dönemlerini kendi görüşleriyle kaleme almıştır. *Annales*'te savaş anlatıları *Historiae*'dan farklılık gösterir, zira bu dönemdeki savaşlar Romalılar arasında değil, yabancı bir düşman karşısında gerçekleşmiştir. Ancak Tacitus, klasik Romalı-barbar savaşını aktarmaktan

⁴¹ Tacitus, *Historiae*, I.1.

⁴² Ash, 1999: 44-45, 196.

ziyade bunu oldukça farklı bir şekilde sunar. Zira yazar, bu eserinde Iulius Claudius'lar hanedanı imparatorlarına muhalif bir şekilde eserini kaleme almıştır. Tacitus, Cumhuriyet Dönemi'nde yaşamış yazarların büyük savaşları ve önemli gelişmeleri nispeten daha özgür ortamında kaleme aldığına değinerek, kendi eserinin daha belirsiz bir ortamda yazdığını belirtir. Bu dönemin barış dönem olduğunu ve pek az sorunla karşılaştığını belirtse de şehrin perişan olduğunu ve imparatorların imparatorluk sınırlarını genişletmekle ilgilenmediğini söyler.⁴³

Annales ilk bakışta büyük savaşlar veya kuşatmalarından söz etmiyor gibi görünse de Tacitus, aslında bu dönemin oldukça kritik savaşlarından söz etmiştir. Birinci ve ikinci kitapta Germanicus'un Germania seferlerini, altıncı kitapta Parth seferini, on üç ve on beşinci kitaplarda Corbulo'nun Mezopotamya seferini, on iki ve on dördüncü kitapta da Claudius'un Britannia seferini ayrıntılı bir biçimde aktarmıştır. Ancak bu savaşların çoğunu *Historiae* ve hatta *Agricola*'da anlattığı kadar, ya da diğer tarih yazarları Herodotos, Thukydides, Polybios, Caesar ve Titus Livius kadar ayrıntılı anlatmaz. Daha önceki bu tarihçilerde bu tür kısaltılmış anlatılar, orduların düzeninin, savaş hatlarının çeşitli hareketlerinin ve göğüs göğüse çarpışmaların canlı ayrıntılarla anlatıldığı büyük ölçekli savaş sahnelerinin yanında bulunur. *Annales*'deki askeri seferlerin çoğunda, oldukça kısaltılmış savaş açıklamaları vardır ve anlatının büyük kısmı oldukça farklı meseleleri ele almaktadır.⁴⁴

808

OANNES
5 (2)

Bir ve ikinci kitaptaki Germanicus'un Germania seferleri, Tacitus'un en klasik Romalı-barbar savaşı anlatısıdır ve Germanicus'u ideal Romalı lider tasviriyle görürüz. Burada Tacitus, birkaç ayrı bölüme yaydığı sefer anlatısında, çatışmalar belirli bir uzunlukta tutup, askerlerin savaştaki durumunu ayrıntılarla aktarır. Germenler arasında Arminius ile Segestes arasındaki liderlik çatışmasını fırsat bilen Germanicus, beş bin yardımcı ve birkaç Germen bölüğüyle birlikte Chatti kavminin üzerine yürür. Bir diğer komutan Caecina ise dört lejyonu Cherusci kavminin üzerine yürüyerek ikisinin birleşmesine engel olmayı amaçlamıştır. Yağmurlar ve seller yolculuğunda zorluk çıkarsa da neredeyse her şey Romalıların istediği gibi gider. Bu bölümde Tacitus, Arminius ve Segestes'in tarafını tutup, bu ikisi arasında diyaloglar da yazmıştır. Bunu yaparak Germenler arasındaki çatışmayı göstermek istemiş olabilirdi. Savaş anlatısında ise Germanicus, ormanlardan fayda sağlamak isteyen Arminius'a engel olmak için süvarilerine düşmanı savaş alanına çekmeye emreder. Ancak ormanlarda ve bataklıklarda savaşmaya alışık Germenler ormanlardan ve bataklıklardan fayda sağlamak için Romalıları ormana çeker. Sonrasında Caecina V. lejyonu sol, XXI. lejyonu da sağ tarafa göndererek Arminius'un etrafını sarar ve düz alanda savaşmaya iterek Germen birliklerini dağıtır.⁴⁵

Sonrasında Germanicus, arka arkaya mücadeleler içine girer. İkinci savaşta Romalılar zafer elde etseler de mücadele hayli dengeli geçmiştir. Bu savaş bilhassa ilginçtir: İlk bakışta, Germanicus hızlı ve önemli bir kayıp

⁴³ Tacitus, *Annales*, IV.32.1-2.

⁴⁴ Levene, 2009: 227.

⁴⁵ Tacitus, *Annales*, I.63-68.

olmadan kazandığı için daha ayrıntılı işlenmiş, ancak bu mücadele özet şeklinde yazılmıştır. Yine de Tacitus, Germenlerin savunma girişimlerine de değinir. Cherusci'nin Romalılara yukarıdan saldırmak üzere Arminius tarafından yerleştirilen orduların düzenini açıklar. Sonraki savaşta ise Germen hattı ormanın eteklerine ve düzlüğüne konuşlanmıştır. Sadece Cherusci kavmi tepede kalır. Böylelikle Romalılar savaşa girdiğinde yüksekten hücum edeceklerdir. Romalılar ise dört lejyon, iki imparatorluk muhafızı *cohortsu* ve bir süvari birliğiyle savaşa gelir. Tacitus, bu savaş sırasında garip bir olaydan söz eder: Havada görülen kartalların Romalı lejyonlara cesaret verdiğinden ve bu cesaretleri sayesinde düşmanı beş saatte alt ettiklerinden bahseder.⁴⁶ Bu savaşlarda Tacitus'un Germanicus'u Cumhuriyet Dönemi komutanları gibi kahramanlaştırdığını söylemek mümkündür. *Lex Maiestatis* denilen yasayla yazarlara yönelik açtığı davalardan ötürü Tiberius'a muhalifliğiyle bilinen Tacitus'un Germanicus'u ideal komutan/imparator portresini çizdiğini söyleyebiliriz.⁴⁷

Dördüncü kitapta aktarılan Thracia savaşı, *Annales*'te Germania seferleriyle birlikte arazinin önemli bir rol oynadığı diğer tek savaştır. Tacitus, Thracialıların yüksek tepelere ve dar geçitlere sahip olduklarını ve bu sayede bölgenin zapt edilemez olduğunu aktarır. Ancak bu savaşın komutanı Sabinus bununla başa çıkmakta hiç zorluk çekmez. Saldırı için arazi koşullarını kendi lehine kullanır ve Thracialıları suları veya otlakları olmayan kendi dağlarında tuzaga düşürerek nihayetinde zafer kazanır. Tacitus, *Annales*'inde bir daha arazi şartlarından pek bahsetmez, sadece nadir durumlarda coğrafi koşullar yüzünden yenilgilerden bahseder. Levene'e göre bunun tarihsel gerçekliğin bir yansıması olmadığını belirtmek önemlidir. Ona göre Tacitus'taki topografik betimlemeler, diğer Romalı yazarlarda da görülen kalıplaşmış ifadelerdir ve bu bölgelerin gerçek coğrafyasından daha çok kendi kurgusuyla şekillendirmiştir. Germen seferleri 4.72-3 ve 11.16-21'de devam ettiğinde, arazi şartlarının artık çok az rolü olduğuna ve bunun da Romalıların lehine olduğuna dikkat çeker. Tacitus, savaşların bu tür özelliklerini belirli bölümlerde yoğunlaştırır ve bunu kendi tercihiyle yapar.⁴⁸

Altıncı kitabın bazı bölümleri Parthia seferlerini anlatır. Bu bölümde dikkat çeken şey bölgesel bir savaşın işlenmesidir. Tacitus bu bölümde savaş anlatısını yalnızca nispeten genişletmekle ve ayrıntılandırmakla kalmaz, aynı zamanda daha önceki tarihçilerden aşına olduğumuz türden karmaşık ve dengeli taktik değerlendirmeleri de sunar. Ancak buradaki fark açıktır: Romalılar doğrudan savaşmazlar, sadece Romalı komutan Vitellius kenarda durarak yabancı vekillere eşlik eder. Parthlı süvariler ve kuzeyin sert piyade birlikleri arasındaki karşılaştırma da özellikle dikkat çekicidir. Tacitus burada okuyucuya iki ordudaki keskin farklılıkları göstermek istemiş olabilir. Muharebe uygun bir askerî harekâtla değil, Parth kralı Orodes'in ölümünün, Parthları korkutarak zaferi kabul etmelerine neden olan yanlış bir raporla çözülür. Sadece bir söylenti karşısında tamamen çöküşlerini, Orodes'in savaş öncesi nutuklarında bir doğu imparatorluğuyla ilgili yazarın olumsuz

⁴⁶ Tacitus, *Annales*, II.16-19.

⁴⁷ Kietel, 1984: 320.

⁴⁸ Tacitus, *Annales*, IV.46-56; Levene, 2009: 236-237.

görüşlerini görürüz. Ash, Parth askerlerinin zaferden çok hayatta kalmayla ilgilendiklerini öne sürer ve savaş sırasında çıkabilecek söylentilerin savaşın kaderini ne denli etkileyebileceğine dikkat çeker. Savaş alanındaki söylentiler sefere zarar verebilirdi ve savaş sırasında verimli iletişim genellikle zordu. Bununla birlikte, pek çok farklı güçlerin savaştığı Parth topraklarındaki siyasi istikrarsızlığa bakarak, Orodes'in ordusunun pek etkin bir güç olmadığı sonucuna varabiliriz.⁴⁹

Tacitus, on dördüncü kitapta, 43'te Claudius'la müttefik olmuş Britanyalı kabilelerden Iceni'nin kraliçesi Boudicca'nın 61'deki isyanını aktarır. Bu tarihte Britannia valisi Suetonius Paullinus'tur ve Tacitus, Agricola'nın kariyerinin başında Suetonius'un karargâhındaki hizmetlerinden bahseder ve bunu tamamen askeri bir bakış açısıyla anlatır. Tacitus, Suetonius'u sertliğiyle bilinen bir komutan olarak tanımlar ve bu sertliğini bu isyan sırasında da görürüz. İsyan Iceni kralı Prasutagus'un, ölmeden önce iki kızını varisi ilan etmesiyle başlar. Tacitus, Prasutagus'un bunu kabilesini korumak için yaptığını aktarır, ancak sonuç tam tersi olur. Zira Roma geleneklerine göre kadınlar yönetici olamazdı, bu yüzden oradaki yüzbaşılardan memurlara kadar Romalılar tarafından bağımsızlığına düşkünlüğüyle bilinen Iceni kavmi toprakları yağmalandı, buranın soylularına köle muamelesi yapıldı, hatta Boudicca şiddete maruz kaldı, kızları da tecavüze uğradı. Buna göz yummayan Boudicca, Suetonius Galler'deki Mona adasındaki isyanla meşgulken ayaklanma başlatarak Camulodunum, Londinium ve Verulamium'u yağmalayıp ele geçirdi ve buralardaki halkı kılıçtan geçirdi. Suetonius, Mona'dan döndüğünde iki ordu Verulamium'da karşı karşıya geldi. Boudicca sayıca üstün olduğundan Suetonius askerleriyle ağaçlardan korunak yaptı ve Boudicca'nın saldırmasını bekledi. Buradaki anlatıda iki lider de askerlerine nutuk çekerek onları cesaretlendirmeye çalıştığını da görürüz. Savaş alanının kuzey bölgesini hedef alan Suetonius, işareti vererek mızrak atışlarıyla mücadeleyi başlattı. Britanyalılar mızrak saldırısından önce geri çekildiler ve hızlıca kama düzenine geçtiler. Suetonius önce kendi destek kuvvetlerini, sonra da atlı süvarilerini çağırdı ve Britanyalılar savaş alanından kaçtılar. Öncesinde onların kaçışlarını engellemek için arkalarına yük arabaları yerleştirilmişti, bu yüzden Britanniialıların kaçışı zorlaştı. Böylece savaş Romalıların zaferiyle sonuçlandı. Boudicca ve kızları savaştan kaçmayı başarsa da sonrasında yakalanmamak için zehir içerek intihar ettiler.⁵⁰ Roberts'a göre Tacitus'un eserinde Boudicca'ya bu denli geniş yer vermesini takdir etmemiz gerekir, zira bu savaşı sadece Romalıların değil, Britanniialıların gözünden de anlatmıştır. Ayrıca bu savaşı modern bir tanımla Roma İmparatorluğu'nu tarihin en erken emperyalist ve kolonist devleti olarak görür.⁵¹

Annales'teki son savaş anlatısını on beşinci kitapta komutan Corbulo'nun Armenia ve Parthia topraklarındaki mücadelelerinde görürüz. Nero tarafından doğuya gönderilen Corbulo, kendisine bağlı II. Gallica, VI. Ferrata ve X. Fretensis lejyonlarıyla Armenia kralı Tiridates ve Parth kralı I.

⁴⁹ Tacitus, *Annales*, VI.33-37; Ash, 1999: 127-128.

⁵⁰ Tacitus, *Annales*, XIV.29-39.

⁵¹ Roberts, 1988: 131-132.

Vologases'e saldırarak Artaxata ve Tigranocerta şehirlerini kuşatır. Tigranes ise Roma'ya sadık vasal bir kral olarak Armenia kralı yapılır. Ardından Tigranes, 61'de Parthlara bağlı Adiabene'yi işgal edince, Roma ve Parthlar arasında çatışma kaçınılmaz hâle gelir. Bu sebeple Kapadokya valisi Lucius Caesennius Paetus Armenia'yı doğrudan Roma yönetimi altına alması için gönderilir. Bu noktada yeni bir komutan olan Caesennius Paetus, Armenia'da komuta almak için gelir. Paetus, bazı kaleleri hemen ele geçirmesine rağmen, büyük bir yenilginin yakında olduğunu ima eden kötü alametler alır; bu arada Corbulo bir Parth saldırısını kısa süreliğine geri püskürtür ve Parthlar bundan böyle Armenia'ya odaklanmaya karar verirler. Kuvvetleri bölünmüş olan Parthlar, Paetus'a saldırır ve kısa bir çatışmadan sonra geri çekilir. Vologases tekrar saldırır ve onu yener. Burada savaşın yalnızca en kısa özeti verilir. Paetus, Corbulo'ya yardım için başvurur, ancak burada beklenen savaş asla gerçekleşmez: Zira Corbulo hâlâ yoldayken, Vologases, Paetus'un kampını kuşatır. Ancak uzun müzakerelerden sonra Paetus, Vologases'i ordusunu geri çekmesi için ikna eder ve iki taraf da geri çekilir. Sonunda Paetus, Corbulo'ya Parthlara ortaklaşa saldırımlarını önerir; ancak bir sonuca varılmaz.⁵²

Sonuç olarak Tacitus, *Annales*'inde Iulius Claudius'lar Dönemi boyunca pek çok farklı yerdeki mücadeleleri aktarır. Bu savaşların neredeyse hiçbiri *Historiae* veya *Agricola* kadar ayrıntılı değildir. Ancak dönemin önemli gelişmelerini farklı dinamiklerle anlatır. Geleneksel tarih yazımı tarzında ve kısmen dramatik anlatım tarzlarında Germanicus'un Germen kavimleriyle mücadelesini, Thracia'daki seferlerde topografyanın önemini, Boudicca isyanında Roma-barbar mücadelelerinin dinamiklerini ve ayrıntılı tasvirlerini, Doğuda Parthlarla olan mücadelelerin nasıl verildiğini anlatır. Tacitus'un bu eserinde Tiberius'a olan muhalif tutumu nedeniyle Germanicus'u yücelttiği söylenebilir. Bu durum Tacitus'un güvenilirliğine gölge düşürüyor olabilir, ancak yazarın cumhuriyetçi tutumunu⁵³ göz önünde bulundurarak eserlerini değerlendirmekte fayda olduğu unutulmamalıdır. Nihayetinde *Annales*, bu savaşları araştırarak okuyucu için önemli bir antik kaynak olarak nitelendirilebilir.

Sonuç

Tüm bu anlatılardan yola çıkarak Tacitus'un savaş anlatılarını her bir eseri için ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Yazar belki eserlerinde aktardığı her muharebeyi ayrıntılı bir şekilde ele almaz, ancak özellikle *Agricola*'da Britannia'daki mücadeleleri oldukça sıra dışı bir biçimde kaleme alarak askeri tarih açısından da önemli bilgiler aktarır. Roma'nın Britannia'daki mücadelelerinde belki de en büyük rolü oynayan komutan Iulius Agricola'nın yaptıkları, Tacitus'un yazdıklarıyla günümüzde bilinir hâle gelmiştir. Buradaki savaş anlatıları Caesar'ın Gallia seferlerine dair yazdığı notlarıyla benzerlik

⁵² Tacitus, *Annales*, XV.6-15; Levene, 2009: 228.

⁵³ Tacitus, *Historiae*'in giriş kısmında aktardığı üzere Actium savaşından sonra devlet adamlarının, tıpkı yabancı devletlerdeki gibi cehaletinden ötürü, sonra da dalkavukluk arzusunun yozlaştığını ve değerli siyasetçilerin ve hatiplerin imparatorluk rejiminde artık kaybolduğunu düşünmektedir. Tacitus, Cumhuriyetçi olarak adlandırılabilir, ancak Cumhuriyet döneminin geride kaldığını da bilincindedir. Tacitus'un isteği daha çok despot değil, Cumhuriyetçi değerleri olan bir imparatoru (Tacitus, *Historiae*, I.1.).

gösterir. Hatta yazarın, Iulius Agricola'nın komutanlık becerilerini Iulius Caesar'a öykünerek yazdığını söyleyebiliriz. Bu sebeple Tacitus'un kayınpederine olan hayranlığının esere yansıdığını görürüz. Bu durum yazarı objektiflikten uzaklaştırır. Yine de Iulius Agricola'nın Britannia'da verdiği mücadelelere dair verdiği ayrıntılı anlatımıyla ve Suetonius Paulinus'un Boudicca isyanını bastırmasına dair aktardıklarıyla, Roma'nın Britannia'da verdiği savaşlara dair elimizdeki en detaylı kaynaktır. *Agricola*, savaş ve askeri meselelere dair ayrıntılı bir eser olmasına karşın Tacitus'un bir diğer monografisi *Germania*'da bunun tam tersini görürüz. Germenlerin nasıl savaşçılar olduğunu, savaş anlayışlarını ve kullandığı silahları tanıtsa da canlı bir savaş anlatımı yoktur. Bu sebeple *Germania*'yı, *Dialogus de Oratoribus*'la birlikte Tacitus'un en az askeri meselelere odaklandığı eseri olarak nitelendirebiliriz.

Tacitus'un eserlerinde askerlerin tasviri ise daha tek düzedir. Komutanlar dışındaki askerlere özel bir anlam yüklememiştir. Askerlerin teçhizatlarından veya eğitimlerinden bahsetmemiştir. Savaş alanında olaylar komutanların iyiliklerine veya kötülüklerine göre şekillenmiştir. Tacitus daha çok komutanların kararlarına, planlarına ve icraatlarına odaklanmıştır, askerler ise genellikle komutanın emirlerini yerine getiren figürlerden ötesi değildir. Buna rağmen Tacitus'un eserlerindeki askeri eylemler daha çok iç savaş veya isyanlardır. Bilhassa *Historiae*'da bu durum eserin ana hatlarını oluşturur. İç savaş sırasında tüm askerler komutanlarına bağlıdır, ancak isyan sırasına topyekûn otoriteye başkaldırırlar. Bu durum elbette askeri meselelerde sığ bir anlatıma sebep olsa da Roma ordusunun mutlak sadakatinin veya komutanlarına karşı hoşnutsuzluklarını göstermede tereddüt etmediklerinin göstergesi olarak kabul edilebilir.⁵⁴ Yani Tacitus'un eserlerini incelediğimizde askerler ve liderleri arasındaki ilişkilerde ahlak ve etik arayışı vardır.

Tacitus'un Parthlar veya Britannia ve Germenler gibi kuzeydeki barbarlarla yaptığı savaşlardaki Roma ordusuna dair anlatımları genellikle muzaffer bir komutanın mutlak sözünden çıkmayan ideal bir ordu imajı içerir. Ordu içindeki dinamikleri ve ayrıntıları belki bir Polybios, Cassius Dio veya Ammianus Marcellinus gibi yazarlar kadar vermez, ancak Dört İmparatorlar Yılı, Iulius Agricola'nın Britannia'daki mücadeleleri veya Iulius Claudius'lar döneminde Parthlarla mücadelelerin savaş anlatımlarında Roma ordusuna dair spesifik bilgiler de aktarmıştır. Bunun dışında özellikle *Agricola* ve *Historiae*'da donanmalar hakkında da bilgiler vermiştir.

Tacitus'un büyük eserleri *Annales* ve *Historiae*'daki savaş anlatıları ise değişkenlik gösterir. Tacitus'un eserleri arasında en çok *Historiae*'da savaş anlatılarına rastlarız. Bir iç savaş dönemini konu aldığı için bu durum doğal olarak karşılanabilir. *Historiae*, "Dört İmparatorlar Yılı" olarak bilinen 68 ve 69'daki iç savaş dönemine dair günümüze ulaşan en detaylı kaynak olmasından ötürü Roma tarih yazımı için oldukça önemli bir eser olarak değerlendirilir. Dört İmparatorlar Yılı'na dair askeri detayları hiçbir antik metin bu eser kadar detaylı işlememiştir. Savaş betimlemeleri yer yer kısa ve

⁵⁴ Kajanto, 1970: 703-705.

öz yer yer sanki bir savaş komutanı anlatıyormuşçasına ayrıntı şekilde kaleme alınmıştır. *Historiae*'yı Tacitus'un en objektif olarak kaleme aldığı eseri olarak değerlendirebiliriz. *Agricola*'da Iulius Agricola'ya, *Annales*'te de Germanicus'a "muzaffer komutan" imajı çizerek onları övgülerle kahramanlaştırdığını görürüz. Ancak *Historiae*'daki komutanlara "ne iyilikleri ne de kötülükleriyle bilinirler" diyerek eserdeki olayları daha çok üçüncü gözle ve tarafsız değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Bu sebeple Tacitus'un askeri konuları en iyi işlediği eserin *Historiae* olduğunu söylemek yanlış olmaz. Buna karşılık yazar, *Annales*'te ise askeri meselelerden ziyade siyasi meselelere ve entrikalara odaklanmıştır. Eserde Germanicus'un seferlerini ve Parthlarla olan mücadeleleri kaleme alsada bu durum daha çok arka planda ve detaylara pek yer vermeden anlatılır. Bu eserde savaşları genel bir bakıştan ziyade Germanicus ve Corbulo gibi karakterler üzerinden değerlendirir. Bu konuda *Agricola*'yla benzerlik gösterse de askeri meseleler konusunda o eserindeki kadar detaylara inmez.

Hansen, Tacitus'un eserlerindeki savaş bölümlerinin tamamen kurgu olduğu görüşündedir.⁵⁵ Bu sebeple Tacitus'un yazdıklarının doğruluğu sorgulanabilir. Ancak Hansen'in bu görüşü doğru olsa bile anlattığı savaş bölümleri okuyucular için oldukça ilgi çekicidir. Tacitus'un askeri deneyiminin olmaması, belki bu deneyime sahip yazarlarla karşılaştırıldığında bir eksiklik olarak görülebilir. Ancak olayları aktarım biçimi bu eksikliğini kapatır. Savaş anlatılarına diyaloglarla süsleyerek güçlü bir hikâyeye yaratır. Bilhassa komutanların askerlere seslenişlerini oldukça iyi kurguladığını söyleyebiliriz. Bu diyaloglar her ne kadar eserlerinin güvenilirliğine şüphe düşürse de antik dönem yazarları arasında hayli sık kullanılan bir yazım yöntemiydi. Bu sebeple bu diyalogları yazarın kendi dönemindeki yazım biçimiyle değerlendirmek gerekir. Tacitus, bu söylevleri dramatik bir teknikle yazarak anlatımını zenginleşmiş, bununla birlikte hikâyeyi ve karakterleri okuyucuya daha çok içine çekmesini sağlamıştır. Genel olarak betimlemeleri güçlü bir yazar olarak bilinen Tacitus, savaş anlatılarında da bunu hissettirir.

En nihayetinde modern araştırmacılar Tacitus'un eserlerinde genel olarak savaş anlatıları konusunda Polybios, Cassius Dio, Iulius Caesar gibi yazarlara göre zayıf bulsa da bu durumun pek doğru olmadığını söyleyebiliriz. Tacitus'un her ne kadar Iulius Caesar, Polybios ve Ammianus Marcellinus gibi askeri deneyimi olmasa da savaş anlatıları konusunda zengin anlatımı olabileceğini gösterir. Savaş betimlemeleri Tacitus'un eserlerinin en güçlü yanı olmasa da yeri geldiğinde bunu da yazabileceğini okuyucusuna gösterir. Bu konuda tıpkı onun gibi savaş deneyimi olmayan bir yazar olan Titus Livius'la benzerlik gösterir. Ancak Tacitus'un eserlerini kaleme alma amacı askeri meseleleri, kullanılan teçhizatlarını ve savaş taktiklerini aktarmaktan ziyade dönemin politik olaylarını aktarmak olduğundan savaş anlatılarını ikinci plana atar. En nihayetinde Theodor Mommsen'in "Tacitus askeri bir çağda tarihçilerin en askeri olmayanıdır" sözü, yalnızca askeri deneyimi olan yazarlarla karşılaştırıldığında doğru olabilir. Bunun dışında savaş anlatıları konusunda zengin anlatımıyla askeri konularda da iyi bir yazar olduğunu okuyucuya hissettirir. Tacitus, özellikle 69'daki "Dört İmparatorlar Yılı" olarak

⁵⁵ Hansen, 1993: 171.

alandırılan iç savaş dönemine ve Iulius Agricola'nın Britannia seferlerine dair günümüze ulaşmış en detaylı savaş anlatılarının olduğu eserleri kaleme almıştır. Bu sebeple Roma tarih yazımında savaş anlatılarına dair hayli önemli bir yer tutar.

Kaynakça

Antik Kaynaklar:

- CAESAR, 2017. *Commentarii De Bello Gallico*, Çev.: Samet Özgüler, Doğubatı Yayınları, Ankara.
- TACITUS, 1937. *Annales*, çev. John Jackson, Harvard University Press (Loeb), Cambridge, Massachusetts.
- TACITUS, 2022. *Germania, Britannia, Hatipler Üzerine Diyaloglar*, Çev.: Bağış Alper Kovan, Kronik Kitap, İstanbul,
- TACITUS, 1925. *Historiae*, Çev.: Clifford H. Moore, Harvard University Press (Loeb), Cambridge, Massachusetts.
- SUETONIUS, 1914. *De Vita Caesarum*, Çev.: J. C. Rolfe, Harvard University Press (Loeb), Cambridge, Massachusetts.

Modern Literatür:

- ASH, R., 1999. "An Exemplary Conflict: Tacitus' Parthian Battle Narrative ("Annals" 6.34-35)", *Phoenix*, vol. 53, No. ½, ss. 114-135.
- ASH, R., 1999. *Ordering Anarchy: Armies and Leaders in Tacitus' Histories*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- BREEZE, D., 1987. "The Logistics of Agricola's Final Campaign", *Talanta*, 18-19, ss. 7-28.
- CLARKE, K., 2001. "An Island Nation: Re-Reading Tacitus' Agricola", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 91, ss. 94-112.
- GWYN MORGAN, M., 2006. *69 AD: The Year of Four Emperors*, Oxford University Press, Oxford.
- HANSEN, M. H.. 1993, "The Battle Exhortation in Ancient Historiography. Fact or Fiction?", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 42, H. 2, ss. 161-180.
- HARDY, E. G., 1908. "Tacitus as a Military Historian in the Histories", *The Journal of Philology*, Londra, Vol. 31, Iss. 62, ss. 123-152.
- HENDERSON, B.. 1908, *Civil War and Rebellion in the Roman Empire A.D. 69-70*, MacMillan & Co., Londra.
- HIND, J. G. F.. 1985, "Summers and Winters in Tacitus' Account of Agricola's Campaigns in Britain", *Northern History*: vol. 21, No. 1, ss. 1-18.
- KAJANTO, I., 1970. "Tacitus' Attitude to War and the Soldier", *Latomus*, T. 29, Fasc. 3, ss. 699-718.

- KIETEL, E., 1894. "Principate and Civil War in the Annals of Tacitus", *The American Journal of Philology*, vol. 105, No. 3, ss. 306-325.
- LEVENE, D. S., 2009. "Warfare in Annals", *The Cambridge Companion to Tacitus*, Ed.: A. J. Woodman, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 225-238.
- REED, N. 1971. "The Fifth Year of Agricola's Campaigns", *Britannia*, Vol. 2, ss. 143-148.
- ROBERTS, M., 1988. "The Revolt of Boudicca (Tacitus, Annals 14.29-39) and the Assertion of Libertas in Neronian Rome", *The American Journal of Philology*, vol. 109, No. 1, ss. 118-132
- SADDINGTON, D. B., 1991. "Tacitus and the Roman Army", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II*. 33, Ed.: Hildegard Temporini, Wolfgang Haase, De Gruyter, Berlin, ss. 3485-3515.
- SEEGER, R. M., 2002. *Romans and Barbarians in Tacitus' Battle Narratives*, University of Georgia, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atlanta.
- SMITH, J., 2021. *The Military Values of Legionary Soldiers in Tacitus*, University of California, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Santa Barbara.
- SYME, R., 1958. *Tacitus*, Vol. I, Clarendon Press, Oxford.
- VON ALBRECHT, M., 1997. *A History of Roman Literature: From Livius Andronicus to Boethius*, Brill, Leiden.
- WELLESLEY, K., 2000. *The Year of The Four Emperors*, Routledge, Londra.